

Лідія Сліпчишин,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
доцент кафедри теорії і методики технологічної освіти,
креслення і комп'ютерної графіки,
Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,
ORCID ID 0000-0001-9159-9458,
lida.slipchyshyn@gmail.com

ТВОРЧИЙ ВИМІР ПОТЕНЦІАЛУ УЧНІВ ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНОЇ (ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ) ОСВІТИ

У статті розглянуто сутність потенціалів розвитку людини, які при певних умовах перетворюються у реальні здібності та обдарованості. Зазначено, що важливу роль у перетворенні потенціалів молодшої людини у здібності відіграє освіта. Автором проаналізовано основні концепції, які обґрунтовують поетапний процес перетворення потенціалів у здібності та обдарованість. Увага акцентована на тому, що позитивні динамічні зрушення в особистості можливі за умов цілісного підходу до визначення зовнішніх умов і внутрішніх чинників в їх взаємозв'язку. Підкреслено важливість розуміння педагогами фундаментальних основ процесу розвитку обдарованості учнів та їх практичного застосування. Наведено результати дослідження індивідуальних профілів учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти, які здобувають технічний і художній фахи за методикою множинного інтелекту. Проаналізовано розподіл обдарованостей та їх рівень у майбутніх робітників, що здобувають технічні та художні фахи. Встановлено, що майбутні робітники технічних профілів у порівнянні з учнями, що здобувають художній фах, мають нижчий рівень розвитку абстрактності. Це є перешкодою для розвитку тих обдарованостей, які пов'язані з вищими гуманними категоріями (духовність, цінності тощо). Звернено увагу на актуальність удосконалення змісту урочно-позаурочної роботи в закладах професійної (професійно-технічної) освіти та її спрямування на реалізацію потенціалів учнів.

Ключові слова: потенціал, творчість, множинний інтелект, обдарованість, технічна і художня діяльність, учень закладу професійної (професійно-технічної) освіти.

Лидия Слипчишин. Творческое измерение потенциала учащихся профессионального (профессионально-технического) образования

В статье рассмотрена сущность потенциалов развития человека, которые при определенных условиях превращаются в реальные способности и одаренность. Отмечено, что важную роль в превращении потенциалов молодого человека в способности играет образование. Автором проанализированы основные концепции, которые обосновывают поэтапный процесс превращения потенциалов в способности и одаренность. Внимание акцентировано на том, что позитивные динамические сдвиги в личности возможны при условии целостного подхода к определению внешних условий и внутренних факторов в их взаимосвязи. Подчеркнута важность понимания педагогами фундаментальных основ процесса развития одаренности учеников и их практического приложения. Приведены результаты исследования по методике множественного интеллекта индивидуальных профилей учеников заведений профессионального (профессионально-технического) образования, осваивающих техническую и художественную профессии. Проанализировано распределение одаренностей и их уровень у будущих рабочих, обучающихся техническим и художественным профессиям. Установлено, что будущие рабочие технических профилей в сравнении с учениками, обучающимися художественной профессии, имеют уровень развития абстрактности ниже. Это является препятствием для развития тех одаренностей, которые связаны с высшими гуманитарными категориями (духовность, ценности и тому подобное). Обращено внимание на актуальность совершенствования содержания урочно-внеурочной работы в заведениях профессионального (профессионально-технического) образования и её устремление на реализацию потенциалов учеников.

Ключевые слова: потенциал, творчество, множественный интелект, одаренность, техническая и художественная деятельность, ученик заведения профессионального (профессионально-технического) образования.

Lidiia Slipchyshyn. Creative dimension of students potential in vocational education institutions

The article examines the creative dimension of students potential in vocational education institutions that can be revealed in the learning process. Based on the analysis of scientific literature, the main approaches and concepts of the identification and development of personality's abilities and talents are highlighted. The conditions for the transformation of creativity into ability and talent are also substantiated. It is established that in order to develop the abilities and talents, it is necessary for teachers to pay attention at the same time to a set of conditions, in particular, to internal factors and connections in the structure of personality and to external conditions. Each student has an individual boundary, the transition of which contributes to the development of his abilities and talents. Creative abilities integrate important for professional activity psychological properties, which are expressed through a multiplicity of potentials. Gardner's Multiple Intellect Technique was used to determine the students potential in vocational education institutions. The study was conducted on two samples of students who respectively acquired a technical and artistic working profession. It is revealed that among the students who receive art profession, there are more gifted children in almost all kinds of giftedness. They are also more focused on levels for which giftedness differs in the complexity of abstract thinking. It is concluded that the curriculum of students who acquire technical skills should be saturated with information related to the profile-related abilities. Teachers' professional skill is that it is expedient to distribute this information in students' extra-curricular work. Particular attention is paid to the internal changes in the personality of students. The results obtained are important for improving the quality of vocational education and the personal development of future workers, for whom they need to know their capabilities and reserves.

Key words: potential, creativity, multiple intellect, giftedness, technical and artistic activity, student, vocational education institution.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. Вічність проблеми творчості людини пов'язана з тим, що вона може виявляти творчі здібності у будь-якій діяльності. Індикатором якості людського капіталу є його креативний потенціал, який сьогодні виявляється у багатьох професіях. Тому формування творчої людини має суспільну актуальність та орієнтує психологів і педагогів на розробку нових теорій і концепцій, на висловлення думок щодо їх природи, створення умов для становлення реальних здібностей людини та їх розвитку. Стратегічним результатом усіх реформ, що проводяться в суспільстві найбільш фундаментальним є зростання якості людського потенціалу, надійним і постійним джерелом якого є інтелектуально-творчий ресурс особистості. Значна його частина і надалі залишається нереалізованою, тому проблема актуалізації та самоактуалізації творчого виміру особистості залишається в центрі уваги фахівців.

Аналіз основних досліджень і публікацій із зазначеної проблеми. Зарубіжними (В. Вільям, Г. Гарднер, О. Григоренко, І. Калощина, Й. Лангмеєр, Дж. Рензуллі, Р. Штернберг) і вітчизняними (Н. Аніщенко, О. Антонова, Н. Бельська, В. Кушнір, В. Моляко, О. Музика, В. Рибалка, С. Сисоєва, В. Семиченко, В. Федорова, В. Тищенко) науковцями опубліковано значну кількість праць за матеріалами досліджень психолого-педагогічних засад розкриття творчого потенціалу, розвитку творчості особистості, обдарованості різних профілів в осіб різного віку. Аналіз тематики цих праць показав, що малодослідженою залишається проблема вивчення множинного інтелекту учнівської молоді, яка навчається в закладах професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О), і його розвитку в процесі професійної підготовки.

Метою статті – розглянути творчий вимір потенціалу та виявити його особливості в учнів закладів П(ПТ)О. **Завдання статті:** проаналізувати основні підходи до виявлення здібностей особистості; обґрунтувати перетворення творчого потенціалу в здібності та обдарованість; проаналізувати результати дослідження обдарованостей майбутніх робітників, що здобувають технічні та художні фахи.

Виклад основного матеріалу з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Основною потенційною характеристикою людини як суб'єкта пізнання є її загальна обдарованість. Як уважав Б. Ананьєв, до різних груп потенціалів розвитку людини належать *працездатність, здібності, обдарованість і життєздатність*.

Для успішного особистого та професійного життя людині важливо знати свої ресурси та резерви, співвідношення яких залежить від умов зовнішнього світу і структури особистості самої людини. Аби визначити тенденції розвитку особистості в конкретній масовій діяльності, необхідно виявити різні групи потенціалів, а також взаємозв'язки і взаємозалежності між загальною активністю та інтересами особистості, її характерологічними властивостями, працездатністю, спеціальними здібностями, сукупності актуальних і потенційних характеристик [1].

Під впливом вимог діяльності потенціали перетворюються в реальні здібності, які своєю чергою «починають складатися у взаємодіючу систему якостей, завдяки якій і досягається успіх діяльності» [6, с. 145]. Тому актуалізовані зовнішнім середовищем нові здібності можуть формуватись лише при виконанні відповідних видів діяльності. А співіснування загальних і спеціальних здібностей доповнюють і збагачують одні одних і сприяють успішності діяльності. Відповідно до Закону «Про освіту» (2017) навчання і виховання мають бути спрямовані на всебічний розвиток людини як особистості, її здібностей та обдарованостей, на успішну самореалізацію необхідних для життя компетентностей. Щоб виявити тенденції розвитку особистості, необхідно залучати тих, хто навчається, до діяльності, орієнтованих на різні потенціали. Розширення спектру діяльності підвищує ймовірність виявлення потенціалів і сфери, де їх можна реалізувати.

Як зазначено в працях багатьох учених (В. Дружинін, Г. Костюк, Й. Лангмеєр, А. Петровський, К. Платонов, Б. Теплов, В. Шадріков), здібності є самостійними особистісними утвореннями, якими люди відрізняються між собою. За Б. Тепловим розвиток здібностей відбувається в тих діяльностях, до яких суб'єкт має задатки і стимул, що переростає в мотивацію, знання і вміння, яких не мають інші. Аналіз тенденцій професійної зайнятості показує, що бурхливі техніко-технологічні зміни кардинально змінюють бачення цієї проблеми. Професійна зайнятість у майбутньому ґрунтується на тезі, висловленій вище ученим. Розуміння молоддю того, що майбутня зайнятість залежить від неординарних здібностей, мотивує їх до занять відповідною діяльністю та орієнтує на успіх в ній.

У структурі здібностей можна виділити мотиваційну, когнітивну та практичну компоненти, що дає можливість усвідомлено підійти до їх розвитку. У першу чергу це роблять батьки і педагоги, але у дорослому віці цей процес має контролювати сама особистість, ґрунтуючись на відомостях про себе. Динаміка розвитку здібностей залежить від потужності задатків, тому педагоги вибирають різні шляхи розвитку здібностей учнів.

У цьому процесі важливим є взаємозв'язок між репродуктивною та творчою діяльністю, оскільки «будь-яка репродуктивна діяльність включає елементи творчості, а творча діяльність включає й репродуктивну, без якої вона неможлива» [5, с. 535–536]. Важко вимагати високої творчості від фахівця, який не сформувався як виконавець, що не освоїв належним чином репродуктивний рівень виконання діяльності.

Творчу поведінку людини з її переживаннями, подіями та загальною продуктивністю пояснює холістична концепція творчості (М. Вертгаймер, К. Дункер, Р. Муні). Як доречно звернув увагу М. Вертгаймер – психолог, педагог-новатор – потрібно відійти від формалізму в інтерпретації процесів мислення, розвитку і досягнень учнів у навчанні та більше уваги звертати на внутрішні чинники і зв'язки в особистості.

Життєвий і професійний успіх багато в чому залежить від індивідуального стилю діяльності людини (Б. Теплов). Орієнтація на позитивний стиль діяльності спрямовує потенційні можливості та задатки особистості на формування основних позитивних якостей. Водночас цей процес передбачає зміну внутрішньої установки на позитив, підвищення самооцінки, усвідомленості дій та формування пізнавального інтересу. Усвідомлення власних дій та їх контрольованість усувають ефекти раптовості й неадекватності та підвищують шанси на успіх.

І надалі актуальною проблемою залишається встановлення меж і ступенів розвитку здібностей. Досліджуючи цю проблему, Й. Лангмеєр виділив основні напрями розвитку здібностей та межу, за якою вроджені задатки перетворюються в здібності та розвиваються. Як основні напрями розвитку здібностей він виділив: мислення поняттями (логічне мислення), індуктивне судження, просторові здібності, перцептивні здібності, пам'ять, мануальні здібності (спритність), художній та музичний таланти [5, с. 536].

Людина використовує свій інтелект як біопсихологічний потенціал для переробки інформації з метою вирішення проблем або створення продуктів, що цінуються у певному культурному середовищі та активізуються культурним оточенням. За теорією Г. Гарднера, аби ініціювати цей потенціал, мають спрацювати такі чинники, як можливості та цінності культури, а також особисті рішення суб'єктів їх використати. Важливим висновком із цієї теорії є те, що існує різноманіття способів демонстрації обдарованості як у межах одного, так і усіх видів інтелекту. Але для цього необхідно забезпечити відповідні умови.

Тривале вивчення проблеми дозволило Г. Гарднеру дійти висновку про те, що людський мозок і розум складаються з множини модулів (органів, інтелектів), кожен з яких діє за своїми правилами і є відносно автономним.

Розглядаючи зв'язок інтелектів з художньою та нехудожньою діяльністю, він констатує: «Жоден з видів інтелекту сам по собі не є ні художнім, ні нехудожнім. Краще було б сказати, що за бажанням людина може використати кілька видів інтелектів з естетичною метою. ... але якщо люди відрізняються своїми інтелектуальними профілями, розумно було б врахувати ці відмінності при складанні навчальних програм» [4, с. 13]. Як відносно автономні утворення ці інтелекти підлягали визначенню за певними критеріями.

Для успіху освітніх програм важливо орієнтуватись на особистість, її мотивацію, а також на пов'язані з навчанням емоції, цінності та культурний контекст. Це означає, що педагог має професійно використовувати дію цих чинників у розвитку множинного інтелекту тих, хто навчається.

Перетворення творчого потенціалу в здібності пов'язане зі складними психологічними процесами, які супроводжують творчість. Прорив у дослідженні творчості, за висловом академіка В. Давидова, зробив В. Моляко, вивчаючи процеси проектування і конструювання [8, с. 3]. У розумінні вченого «творча» людина досягла вищого рівня розвитку, є підготовленою до життя в цілому і до конкретного виду діяльності, до «зміни стилів поведінки, до пошуку виходу з кризових станів, до найбільш конструктивної раціональної поведінки» в станах на межі чи в умовах катастрофи [8, с. 379].

Останні обставини мають здатність прискорювати психологічні процеси, що супроводжують творчі пошуки, проте не у всіх людей в екстремальних умовах свідомість здатна відокремити істинні відображення від хибних.

Концепція творчої людини В. Моляко об'єднує основні положення щодо вивчення стратегій і тактик творчої діяльності, рівнів творчої активності, обдарованості, таланту, геніальності. Застосовуючи творчий потенціал у конкретній діяльності, людина реалізується як особистість. А діяльність організовується на засадах: адекватного оцінювання, проектування, конструювання конкретних структур і функцій, апробації нових продуктів (рішень), реалізації та тиражування продуктів творчої діяльності. Для педагогічної практики ця парадигма дає розуміння того, що вся система освіти, залежно від масштабу організації дій (від рівнів освіти і до окремої дитини, учня, студента), має орієнтуватись на формування творчої особистості, яка «володіє стратегіями рішення нових задач, здатна внести у свою діяльність відповідні зміни залежно від конкретних умов і власних можливостей» [8, с. 384]. За цими вміннями приховуються такі складові цілісної особистості, як інтелектуальні, вольові та емоційні якості, що інтегровані її творчими здібностями, пов'язаними з найвищим рівнем за складністю мисленням.

Спираючись на цілісне психологічне уявлення про творчу особистість студента як систему певних психологічних властивостей, що визначаються, розвиваються й актуалізуються в професійній підготовці та діяльності, І. Періг звернула увагу на суб'єктивний досвід студентів, який допомагає їм актуалізуватися, самоактуалізуватися і перейти з потенційного в реальний стан [9, с. 7–8]. Педагогічний експеримент проводився в технічному ЗВО, що дало можливість виділити загальні та спеціальні здібності майбутнього інженера у сконцентрованому вигляді, тобто на рівні обдарованості. На першому етапі було виділено загальні та спеціальні здібності, на другому етапі – розподіл обдарованостей, на третьому етапі – співвідношення цих обдарованостей.

На основі даних третього етапу були отримані цікаві з педагогічної точки зору результати. Зі 100 % респондентів лише у 37,7% студентів було виявлено ознаки – монообдарованості (25,8%), двообдарованості (8,2%) і три обдарованості (3,7%) [9, с. 10–12]. Це свідчить про те, що гармонійно розвинених студентів є вкрай мало.

Ще однією важливою здібністю для професійної діяльності є контрольність, поняття якої ввів у вжиток Я. Цурковський, засновник теорії психічної контрольності. Вчений розглядав контрольність як форму психічної діяльності, завершальний когнітивний процес, що став атрибутом свідомості особи. Завдяки цій формі свідомість людина здатна відокремити істинні відображення від хибних [13, с. 16–17]. Оскільки ця здібність стосується не лише професійної діяльності, але й усіх життєвих аспектів людини (етики, моралі, духовності, творчості, стосунків та інше), то водночас із психічним розвитком має поліпшуватись, вдосконалюватись і контрольність. Якщо звернутися до моделі множинного інтелекту і робіт І. Періг, В. Рибалки, В. Тименка та інших, можна побачити зв'язок з усіма потенціалами. Підвищення цих потенціалів позитивно корелює з контрольністю.

Як показали дослідження фундаментальної проблеми співвідношення здібностей, творчості та обдарованості, творча спрямованість людини «дозволяє підняти розвиток її здібностей на якісно новий рівень, коли видатні творчі досягнення засвідчують зрослі можливості» [7, с. 10].

У такому разі індивідуальний потенціал людини (особистісний, мотиваційний, когнітивний і соціальний) дозволяє їй досягти високих результатів в одній або кількох сферах діяльності. Тому в освітньому закладі необхідно створювати умови для розкриття потенціалу і перетворення в здібності та обдарованості.

Діагностування обдарованості пов'язане з пошуком і вдосконаленням критеріїв, які спрямовані на її зовнішні (основні) та внутрішні (додаткові) ознаки. Н. Бельська запропонувала ознаки, що можуть бути використані як основні критерії визначення обдарованості: посилення і згадки інших щодо наявності в особи особливих досягнень, що виходять за межі середнього рівня успішності діяльності; висока оцінка галузевих експертів результативності діяльності; висока здатність до вивчення матеріалу, освоєння навичок, навчання; стійка схильність до визнання власної індивідуальності; висока самостійність у виборі діяльності; переважання багатоцільової мотивації. Внутрішні критерії пов'язані з особливостями мотиваційної сфери і когнітивного стилю. У разі виявлення в суб'єкта яскраво вираженої цікавості, бажання вийти за межі відомого при створених умовах у нього розвивається обдарованість, часто підсилена перфекціонізмом [2].

Якщо в загальній школі визначення й розвиток здібностей більше орієнтуються на профорієнтацію, то інша картина спостерігається в професійному закладі, адже виконання професійних видів діяльності може потребувати високого рівня розвитку спеціальних здібностей. Специфічне поєднання здібностей, потрібних у професії, разом з інтересом до неї, дозволяє виконувати роботу на якісно новому рівні, вищому за умовний середній рівень, що дає підстави говорити про важливість у виконавців обдарованості.

В. Рибалка слушно загострює увагу на тому, що науковці в своєму прагненні дати вичерпну характеристику обдарованості, відображають «ідеальний, абстрактний опис психічних властивостей обдарованої особистості, тоді як у повсякденному житті панує реальний і значно змістовніший рівень реалізації психологічного потенціалу людини. Фактично цей змістовний, але важко уявлюваний опис і характеризує значною мірою природу обдарованості» [10, с. 194].

Відповідно до правила, що здібності розвиваються у діяльності по спіралі (С. Рубінштейн), обдарованість людини визначається «діапазоном нових можливостей, які відкриває реалізація наявних можливостей» [11, с. 582]. Тому в освітньому процесі професійного закладу для розвитку обдарованості майбутніх фахівців необхідно створювати можливості, при реалізації яких розвиваються суміжні здібності за профілями (відповідно до теорії множинного інтелекту – академічний, практичний та естетичний профілі).

Особливої уваги педагогів, які в професійній діяльності зорієнтовані на творчі здібності учнів, заслуговує висновок В. Тименка про ієрархічну структуру суміжних здібностей за профілями [12, с. 87]. Основною ознакою розподілу здібностей (обдарованостей) на рівні (низький, середній, високий) була абстрактність.

Зокрема, цим рівням відповідають наступні обдарованості:

низькому рівню – лінгвістична (академічний профіль), внутрішньо-особистісна (естетичний профіль) та тілесно-кінестетична (практичний профіль);

середньому рівню – логіко-математична (академічний профіль), міжособистісна (естетичний профіль) та візуально-просторова (практичний профіль);

високому рівню – музична (академічний профіль), надособистісна (естетичний профіль) та натуралістична (практичний профіль).

Аби майбутні робітники достатньо легко включались у професійно орієнтовану творчу діяльність, крім сформованої професійної системи знань і вмінь, їм потрібно мати розвинені важливі здібності, що відповідають обдарованостям хоча б середнього рівня.

Нами було проведено обстеження учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти щодо виявлення обдарованостей за методикою множинного інтелекту. Отримані результати показали реальний стан розвитку груп здібностей в учнів, які здобували технічні та художні фахи. Отримані результати змушують замислитись над тим, які можливості та умови потрібно створити для переходу здібностей учнів в обдарованість і використанню нових можливостей з урахуванням характеру професійної діяльності.

Встановлено, що з урахуванням індивідуального профілю множинного інтелекту співвідношення між обдарованостями по рівнях абстрактності в учнів технічного/художнього фаху (в %) розподілились наступним чином: низький рівень – лінгвістична (2/5), внутрішньо-особистісна (11/16) та тілесно-кінестетична (4/11); середній рівень – логіко-математична (3/8), міжособистісна (6/11) та візуально-просторова (1/10); високий рівень – музична (5/10), надособистісна (2/7) та натуралістична (5/12).

Аналіз отриманих результатів показує, що в загальному серед учнів, які вивчають технічні й художні фахи, у всіх групах потенціалів є обдаровані, однак їх кількість значно переважає в других (художні фахи). З цього випливає висновок: повноцінне включення в творчу професійну діяльність потребує розвитку такого механізму мислення (розумової операції) як абстрагування.

Відповідно, сходження в особистісному розвитку обдарованостей від нижчих до вищих відбувається із розвитком уміння абстрагуватися від того, що виділено аналізом, і оперувати властивостями об'єктів без них.

Щоб цей процес ініціювати, учень повинен мати рівень домагань дещо більший за свої можливості, або при низьких можливостях виявляти високу волю до успіху. Тому завдання педагогів та освітнього закладу полягає в тому, щоб створити психологічні, організаційно-педагогічні та дидактичні умови, при яких реальні можливості учнів змінюватимуться із позитивною динамікою і допоможуть досягти успіху.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Таким чином, проведене відповідно до завдань дослідження дозволило сформулювати такі висновки:

Основними концепціями і теоріями, що пояснюють розвиток здібностей і перетворення їх в обдарованості є ті, що ґрунтуються на цілісному вивченні особистості людини, включеної в різноманітні діяльності, до яких вона повинна мати задатки, стимул, мотивацію і відповідні компетентності. Це такі концепції: творчості як психічного процесу, креативності, індивідуального стилю діяльності, множинного інтелекту, творчої людини, ціннісного розвитку особистості та інші. Завдання педагогів полягає в тому, аби такі потенційно-можливі категорії, як креативність, розум і обдарованість перетворити в актуально-дійсні – творчість, інтелект і талант [3, с. 54].

Відповідно, це орієнтує педагогів на вивчення особистості тих, хто навчається, та умов навчання, щоб скоригувати навчальну програму.

Аби потенційні можливості перевести у дійсні, потрібно більше уваги звертати на внутрішні чинники і зв'язки в особистості, на усвідомлення нею дій та наслідків і контролювати їх, на суб'єктивний досвід в різних видах діяльності, підвищувати її самооцінку, формувати пізнавальний інтерес і мотивацію його задовольнити.

Складність роботи педагогів в ЗП(ПТ)О полягає в тому, що: відсоток учнів, в яких на початку навчання (перший курс) констатовано ознаки обдарованості досить низький; є індивідуальні відмінності у видах і рівнях обдарованості учнів, що здобувають технічний і художній фах, з перевагою других. Ймовірно, ця перевага пов'язана з більш розвинутим образним мисленням, яке водночас дозволяє краще абстрагуватись, оскільки робота півкуль головного мозку хоч і диференційована, проте динамічна у своїх взаємозв'язках.

Аби цей процес мав місце і перебігав продуктивно, потрібно створювати освітнє середовище закладу, в якому учні будуть долучені до дій і діяльностей, потрібних для розвитку суміжних груп інтелектів (здібностей) з обов'язковим переходом до творчого рівня. Оскільки освоєння робітничої професії має свої особливості та обмеження, потрібно постійно удосконалювати навчальні програми, насичувати їх відповідним до виду обдарованості змістом з обов'язковим моніторингом змін. Надалі плануємо вивчати методики навчання за професійним спрямуванням, які здатні позитивно вплинути на розвиток обдарованості учнів ЗП(ПТ)О.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьев Б. Г. Личность, субъект деятельности, индивидуальность. Структура субъекта деятельности. Избранные психологические труды. Том I. М.: Педагогика, 1980. 229 с.
2. Бельская Н. А. К вопросу о критериях одаренности. Матеріали науково-практичної конференції «Педагогічне проектування та його місце в системі навчально-виховного процесу загальноосвітнього закладу». 23–24 лютого 2010 року в м. Харкові. Харків: ІОД ; Інфосистем, 2010. С. 36–41.
3. Вознюк О. В. Дослідження категоріально-поняттєвого поля креативної освіти. Теоретичні і прикладні аспекти розвитку креативної освіти у вищій школі: Монографія / За ред. О. А. Дубасенюк. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. С. 42–71.
4. Гарднер Г. Структура Разума: теория множественного интеллекта /пер. с англ. Москва: ООО «И. Д. Вильямс», 2007. 512 с.
5. Дрозденко К. С. Загальна психологія у практичному вимірі: Підручник. Київ: ВД «Професіонал», 2007. 608 с.
6. Здібність. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків: Прапор, 2009. С. 143–145.
7. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результат досліджень / За ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир: ПП Рута, 2007. 320 с.
8. Моляко В. О. Творческая конструкторология (пролегомены). К.: Освіта України, 2007. 388 с.

9. Періг І. М. Психологічні умови розвитку творчої обдарованості студентів вищого технічного навчального закладу: автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / ІПППО АПН України. Київ, 2006. 25 с.
10. Рибалка В. В. Словник із психології та педагогіки обдарованості і таланту особистості : термінологічний словник. Київ ; Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. 424 с.
11. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. СПб.: Изд-во «Питер», 2000. 720 с.
12. Тименко В. П. Обдарованість дошкільників за теорією Говарда Гарднера. Освіта та розвиток особистості. 2014. № 8. № 8 (27). С. 84–89.
13. Цурковський Я. І. Контрольні психічні процеси та методика їх вивчення у спортсменів. Ярослав Іванович Цурковський (1905 – 1995). До 100-річчя від дня народження. 2-е вид. доп. Львів: Вид-во Університету «Львівський Ставропігон», 2005. С. 15–7.

REFERENCES

1. Ananev, B. G. (1980). Lichnost, sub'ektdеyatelnosti, individualnost. Strukturasub' ektadeyatelnosti [Personality, subject of activity, individuality. The structure of the subject of activity]. *Izbrannyiepsi hologiches kietrudyi. TomI. – Selectedpsychologicalworks. VolumeI.* Moskva: Pedagogika [in Russian].
2. Belskaya, N. A. (2010, February). Kvoprosuokriteriyahodarennosti [On the issue of giftedness criteria]. *Materialynaukovo-praktychnoikonferentsii «Pedahohichneproek tuvanniatayohomist sevsysteminavchalno-vykhovnoho protsesuzahal noosvit nohozakladu – Materials of scientific-practical conferences «Pedagogical design and its place in the system of educational process of a general educational institution».*Kharkiv: IOD ; Infosystem. 36–41 [in Russian].
3. Vozniuk, O. V. (2012). Doslidzhennia katehorialno-poniattievoho polia kreatyvnoi osvity [Research categorical-conceptual field of creative education] *Teoretychni i prykladni aspekty rozvytku kreatyvnoi osvity u vyshchii shkoli – Theoretical and applied aspects of the development of creative education in higher education.* Zhytomyr: ZhDU im. I. Franka, 42–71 [in Ukrainian].
4. Gardner, G. (2007). StrukturaRazuma: teoriyamno zhestvennogointellekta [The Structure of the Mind: Theory of Multiple Intelligence]. Moskva: ООО «І. D. Vilyams» [in Russian].
4. Drozdenko, K. S. (2007). Zahalna psykholohiia u praktychnomu vymiri: [General psychology in the practical dimension]. Kyiv: VD «Profesional» [in Ukrainian].
5. Zdibnist [Ability] (2009). *Psykholohichniy tlumachnyi slovnyk naisuchasnishykh terminiv – Psychological explanatory dictionary of modern terms.* Kharkiv: Prapor. [in Ukrainian]
6. Zdibnosti, tvorchist, obdarovanist: teoriia, metodyka, rezultat doslidzhen (2007) [Abilities, creativity, talent: theory, methodology, research results] / Za red. V.O. Molyako, O.L. Muzyky. Zhytomyr : PP Ruta, 2007 [in Ukrainian].
7. Molako, V. O. (2007). Tvorcheskaya konstruktologiya (prolegomenyi) [Creative constructology (prolegomes)]. K.: Osvita Ukrainy [in Russian].
8. Perih, I. M. (2006). Psykholohichni umovy rozvytku tvorchoi obdarovanosti studentiv vyshchoho tekhnichnoho navchalnoho zakladu [Psychological conditions for the development of creative talent of students of higher technical education] (Master's thesis). Institute of Pedagogy and Psychology of Professional Education of the Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine. Kyiv [in Ukrainian].
9. Rybalka, V. V. (2016). Slovnyk iz psykholohii ta pedahohiky obdarovanosti i talantu osobystosti : terminolohichniy slovnyk. [Dictionary of Psychology and Pedagogy of Gifted and Personalized Talent: A Glossary] Kyiv ; Zhytomyr: Vyd-vo ZhDU im. I. Franka. [in Ukrainian]
10. Rubinshteyn, S. L. (2000). Osnovy obschey psihologii [Fundamentals of General Psychology] SPb.: Izd-vo «Piter» [in Russian].
11. Tymenko, V. P. (2014). Obdarovanist doshkilnykiv za teoriieiu Hovarda Hardnera [Gifted preschoolers according to Howard Gardner's theory]. *Osvita ta rozvytok osobystosti – Education and personality development.* (8 (27), 84–89) [in Ukrainian].
12. Tsurkovskiy, Ya. I. (2005). Kontrolni psykhični protsesy ta metodyka yikh vyvchennia u sportsmeniv [Control mental processes and methods of their study in athletes]. *Yaroslav Ivanovych Tsurkovskiy (1905–1995). Do 100-richchia vid dnia narodzhennia – Yaroslav Tsurkovsky (1905–1995). To the 100th birthday anniversary.* (2nd ed., pp. 15–27). Lviv: Vyd-vo Universytetu «Lvivskiy Stavropihion» [in Ukrainian].